

Da li je zaista nestao tetrijeb ruževac u Bosni i Hercegovini

Tražeci ljepotana naših lovišta

Za tri godine ispitivanja nisam utvrdio postojanje nijednog primjerka. Nisam našao ni tragove, ni izmetine, niti sam snimio magnetofonom glasanje, niti sam ga čuo

Piše: Inž. Sead Hadžabić

Izmetina gluhana:
krupnija, grublja i tamnija

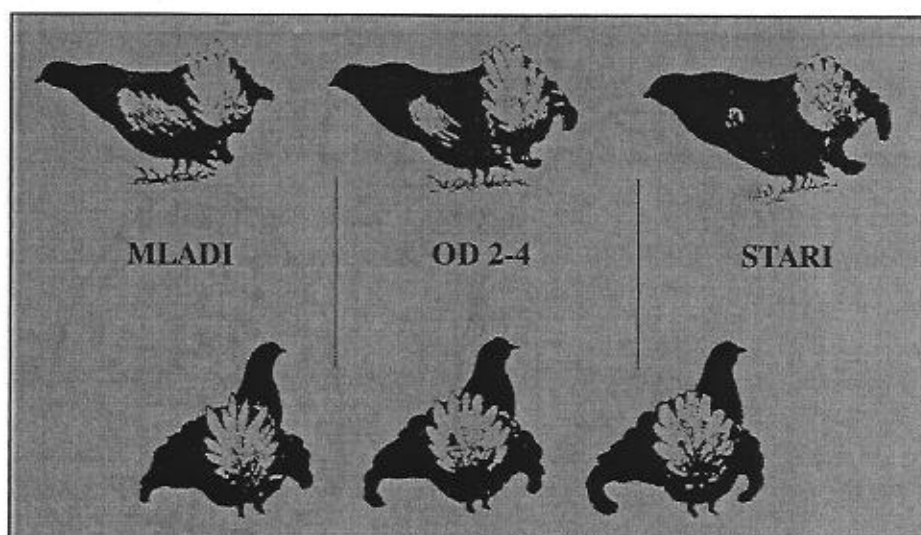
Izmetina ruževca:
manja, svjetlija

Izmetina lještarke:
sitnija i spužvastija

U posljednjih nekoliko brojeva našeg lista vodi se polemika o tome da li je tetrijeb ruževac - *Lyrurus tetrix*. Linne zaista nestao ili je istina da je nekoliko primjeraka odstrijeljeno i preparirano. Polemiku vode dobri lovci i, po vokaciji, ljubitelji prirode: Kozomara, Kljajić, Mladenov, Ličanin i svi su moji prijatelji ili poznanici, pa želim i ja da dam svoj doprinos ovoj raspravi. Pogotovo zbog toga što sam bio član jugoslavenske komisije za tetraonide, kojoj je na čelu bio prof. dr. sc. Miha Adamič sa Ljubljanskog univerziteta. Posljednji sastanak komisije je bio u proljeće 1991. godine u Donjem Vakufu, gdje su nam domaćini bili naši agilni lovci dr. Fikret Hadžimerović i Izet Hadžić. Interesantno je da je to bio i posljednji zajednički jugoslavenski sastanak lovaca, jer dok je sastanak trajao, slušali smo vijesti o barikadama na Plitvicama. Rat je omeo komisiju da nastavi svoj dobro koncipirani program za tetraonide.

Kao član te komisije sam na području Vitoroge i Hrblijina, još prije 20-ak godina, magnetofonom pokušavao snimiti glasanje ruževaca na starim bojnama koje su mi locirali domaći vodiči i interesantno je da upravo imena tih ljudi u svom članku navodi i Kozomara. Na moju veliku žalost, za te tri godine ispitivanja nisam utvrdio postojanje nijednog primjerka. Nisam našao ni tragove, ni izmetine, niti sam snimio magnetofonom glasanje, niti sam ga čuo.

Prije 10-15 godina vodile su se slične rasprave, samo su bile fokusirane na uzroke nestanka, jer smo polazili od pretpostavke da nema smisla ponovo ga unositi na iste ili druge lokacije dok ne utvrdimo zašto je nestao sa i iz svog prirodnog biotopa gdje je obitovao hiljadama godina. Slažem se da ne stoji tvrdnja da ga je Austro-Ugarska unijela u Bosnu, jer je on ranije postojao, i to na više lokaliteta. Čak se bio zadržao do kraja 19. vijeka u ravničarskim sjeverozapadnim dijelovima Bosne, zapadno od Vrbasa, a južno od Save, oko Bosanske Dubice, oko Banje Luke su nestali 1886. godine, a okc Bosanske Gradiške ih je bilo do 1900. godine. Sa Izetom Hadžićem iz Donjeg Vakufa u lovačkom dvorcu grofofa Karolyja Palarikovu sam vidio prepariranog ruževca koji je odstrijeljen u Hrblijinama na Hamzinom vrhu.

Tada je vladalo zajedničko mišljenje da je ruževac nestao zbog negativnih antropoloških uticaja, ali se uopšte nismo mogli složiti o vrsti uticaja i o promjenama koje su prouzrokovale nestanak. Svi smo se složili da lov i lovci nisu bili razlog nestanka.

Jedni su tvrdili da su u blizini bili lokaliteti i gluhana i ruževca, pa da su se ruževci parili sa ženjkama gluhana (jer su ruževci seksualno agresivniji), a bastardi su neplodni, pa je tako nestao ruževac. Ova teorija ne može izdržati kritiku, niti odgovoriti na pitanje, a zašto bi se ruževci parili sa ženjkama gluhana kad su imali svoje koke? I drugo, a zašto, onda, nije nestao i gluhan, jer njegove koke nisu nosile njegovo potomstvo?

Drugi su tvrdili da su se ruževci potrovali, jer su pili vodu iz lokvi u kojima su se ovce liječile od šugavosti i šepavosti. Ni ta tvrdnja ne stoji, ako se postavi pitanje, a zašto nisu izumrli gluhani kada su bili na istom lokalitetu?

Treći su tvrdili da je u pitanju dugogodišnji konsangvinitet, to bi možda bilo moguće da populacija nije bila onako brojna, sa mnogo bojina na kojima su se ljubavne igre i natjecanja vršile već desetine i desetine godina. Najstariji ljudi su tvrdili da su bojine site otkako oni pamte.

Ja sam tvrdio, a to tvrdim i danas, a rado bih promijenio mišljenje ako mi neko dokaže suprotno, sljedeće: na Hamzinom vrhu i drugim lokacijama bilo je mnogo livada koje su se kosile da bi se osiguralo sijeno za zimu. Zbog hladnoća i dugog zadržavanja snijega, te visoke nadmorske visine, te livade su se kosile tek u sedmom mjesecu, a poslije toga su se koristile za pašu krupne i sitne stoke. Tada su ruževci imali vremena da obave parenja, snesu jaja, izlegu mlade i da mladi odrastu, da mogu pobjeći pred koscima i kasnije ovcama na paši. Poslije rezolucije Informbira na Hrbline su dotjerane ovce sa perifernih

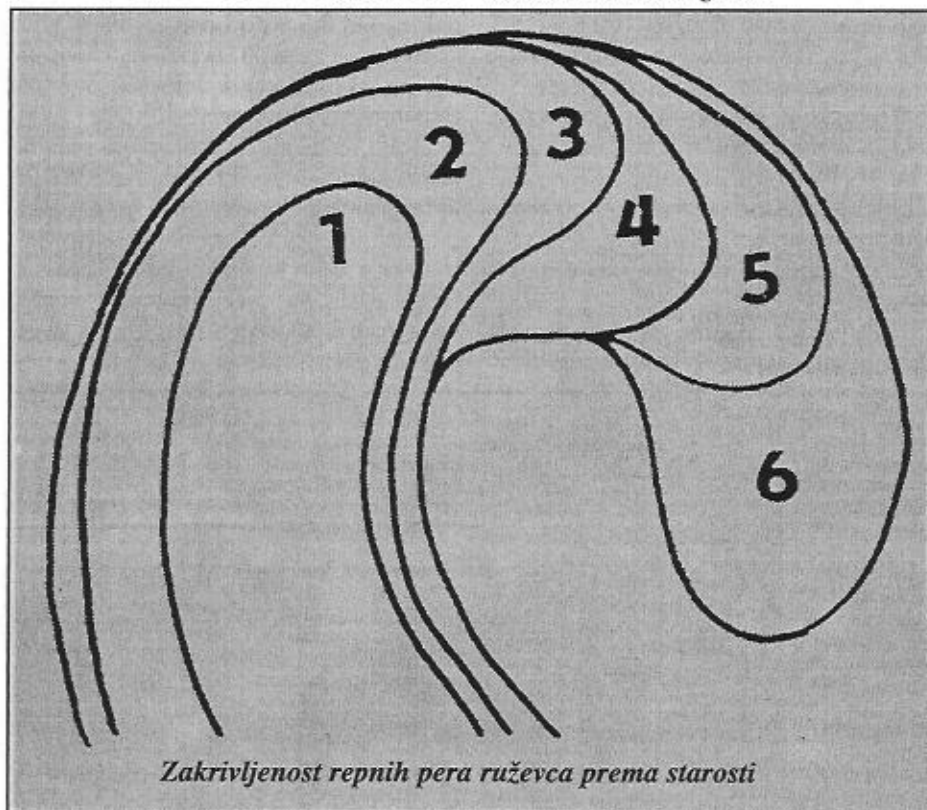
djelova Jugoslavije, jer je postojala opasnost od napada zemalja Istočnog bloka. Napravljeni su veliki ovčarnici, a livade su se prestale koristiti i čim su vremenske prilike dozvoljavale i u najranije proljeće su se ovce puštale na pašu. Hiljade i hiljade ovaca su pretraživale svaki kutak pašnjaka u potrazi za hranom i uznemiravale koke na jajima i pilad. Koka ruževca je jako plašljiva, nije mnogo privržena leglu, pa čim se uznemiri pred stvarnom ili zamišljenom opasnošću, napušta leglo, za razliku od koke gluhana, koja uporno leži na jajima i teško napusti leglo. To uznemiravanje i napuštanje legla, od 1950. do 1961. godine, kada je odstrijen posljednji bastard (Milančić iz Banja Luke), prouzrokovalo je da se izgube generacije i generacije i da se populacija

drastično smanji svake godine dok se nije prešao kritični prag za opstojnost vrste.

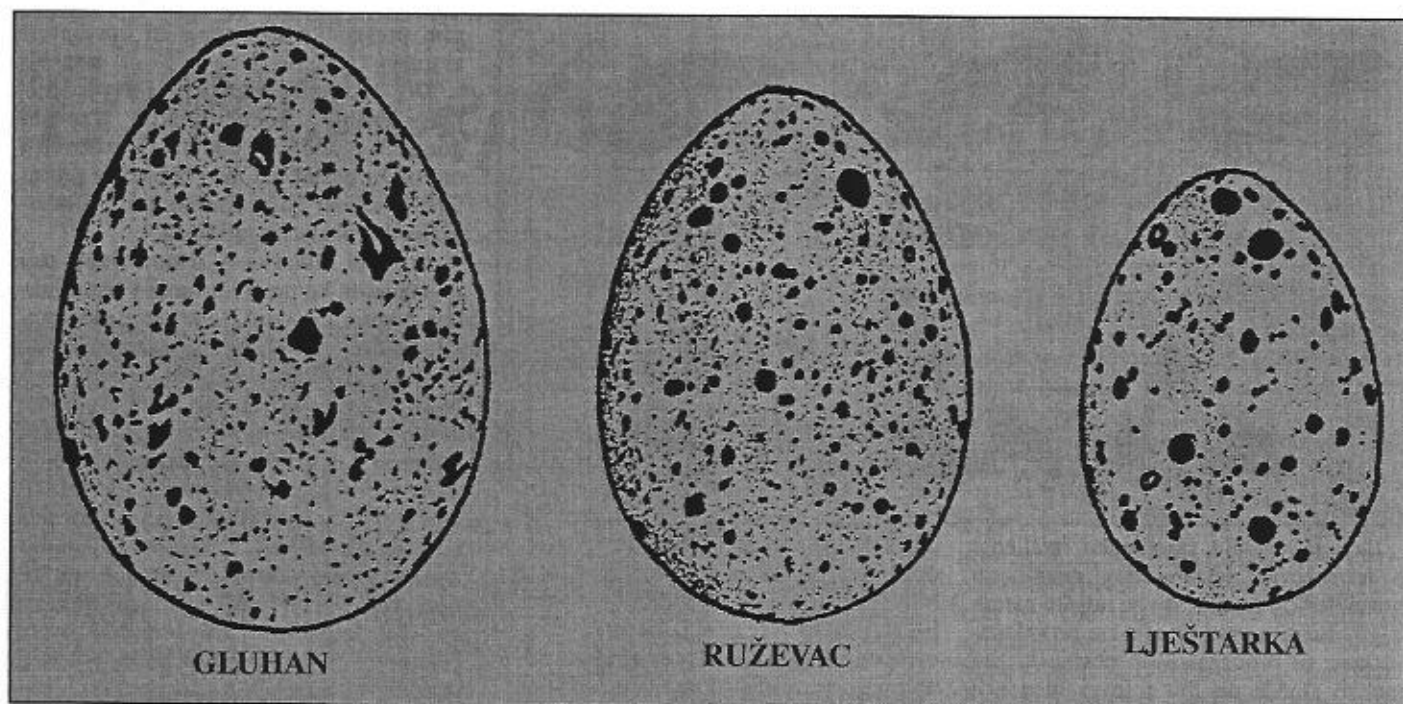
Do 1950. godine postojala je hiljadugodišnja koegzistencija između gorštaka i stočara i populacije ruževca i oni ne bi nestali da nisu uslijedile promjene u načinu gospodarenja tim prostorima i iskorištavanju pašnjaka.

Ruževci imaju svoj životni ritam koji je usmjeren ka preživljavanju i reprodukciji. Naprimjer, zimi, za vrijeme ekstremnih hladnoća, dubokih snjegova i oluja, on svoj život prilagodi tim uslovima i maksimalno štedi energiju. Za vrijeme kratkih zimskih dana, za tih 10 sati, koliko traje dan, on ga raspoređuje tako da oko 15 do 16 sati leži u snježnoj komori, oko jedan sat vani uređuje perje, dva sata odmara na snijegu ili stablima, a minimalno vrijeme utroši na letenje, jer se tada troši najviše energije. Zamislite šta se desi kada ga zimi preplaše ovce, čobani ili ovčarski psi i mora poletjeti duže ili kraće vrijeme i nepotrebno i nesrazmjerno trošiti energiju.

Hrana ruževca je pretežno biljnog porijekla, razno rastinje, sjeme i jagodičasto šumsko voće. Hranu životinjskog porijekla uzimaju uglavnom mladi i to im je isključiva hrana prve dvije sedmice i tek nakon toga postepeno prelaze na biljnu hranu i sjemenje, za čiju preradu i varenje su im neophodni gastroliti. Nakon dva mjeseca starosti i mladi, preko 90 posto, uzimaju biljnu hranu i od vrste biljne hrane i njene tvrdoće i svarljivosti zavisi i broj i težina gastrolita i ona se kreće od dva do 10 grama.

Zakrivljenost repnih pera ruževca prema starosti

Pri reprodukciji po veličini gubitaka na prvom mjestu su mladi dok ne budu sposobni za let, zatim gubici na jajima i tek onda gubici na odraslim jedinkama. Kod ruževca su gubici na odraslim jedinkama veći nego kod gluhana, jer ovaj drugi noćiva na stablima i manje je dostupan predatorima sa zemlje, dok ruževac noćiva gdje stigne.

Karakteristično pjevanje (turlikanje) ruževca se čuje znatno dalje nego kod gluhana i čudno je da prilikom mog boravka 2001. godine u Hrblijinama ni od koga nisam saznao da su mu čuli pjev, niti sam opazio izmetine, jer ih dobro razlikujem od onih velikog tetrijeba i lještarke.

Bez obzira na navodne materijalne dokaze o prepariranim ruževcima, smatram da je još rano govoriti da ga ima, da je preživio ili da se vratio. Sve to treba na licu mjesta, na egzaktan način, ispitati i na licu mjesta prikupiti materijalne dokaze.

Pod pretpostavkom da ga ima na Hrblijinama, istakao bih dva negativna

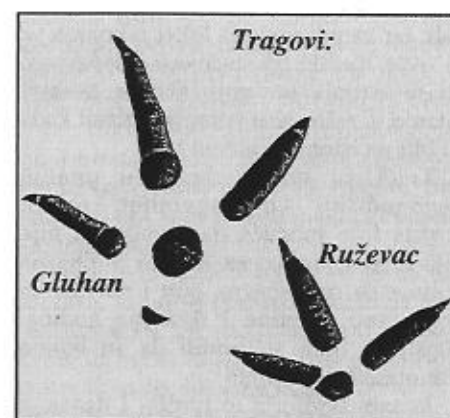
egzistencijalna momenta koji dovode u pitanje njegov opstanak.

Prvo, danas se na Hrblijinama uglavnom ne kosi i vrlo malo je ovaca. Narasla trava u jesen se sasušila i nastaju ogromni požari. Lani sam satima pješačio po izgorjelim livadama i zgarištima na Hamzinom vrhu gdje je bio centar populacije ruževaca i gdje su bili najbrojniji. Nije mi jasno kako može opstati poslije takvog požara. Ranije, dok su se livade kosile i masovno pasle, nije bilo suhe trave i bilo je znatno manje i manjih požara. Od Šuice do Livna i sada se vide nepregledna zgarišta iza požara. Isto je na cijelim Hrblijinama i Jelovači, sve do Bajramovaca i Vitoroge.

Drugi momenat su artiljerijski poligoni za obuku vojske SFOR-a i Armije BiH upravo na tim lokalitetima. Artiljerijske granate najvećeg kalibra stalno se ispaljuju i eksplodiraju preko čitave godine. Hrblijine su išpartane tragovima vojnih kamiona i oklopnih vozila. Nije mi jasno kako će opstati ruževac.

Ja, također, ne tvrdim da ga i ima. Da je u nekom mirnom refugijumu opstao i da se za vrijeme rata proširio. Ovo naročito važi za predjele pod minskim poljima, gdje ljudi i stoka ne zalaze. Možda.

Na jednoj od sljedećih sjednica Predsjedništva SLOBiH predložiću da se ova tema stavi na dnevni red i preduzmu mjere da se tačno ustanovi ima li ga još ili nema.

Sklonište za vrijeme sniježne oluje

